

УДК 341.

Голинська М. І., к. ю. н., старший викладач кафедри теорії держави і права, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, ORCID ID: 0000-0002-5865-5910.

СТАВЛЕННЯ ДО АНЕКСІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Анотація: Світ швидко розвивається, змінюються тенденції, змінюється законодавство, змінюються міжнародні взаємовідносини і змінюється ставлення до певних подій, щось залишається актуальним, щось втрачає свої позиції. Ми намагаємось жити в цивілізованому світі, в якому ставлення до жорстокості, незаконних діянь та порушень міжнародних норм є різко негативним.

Але, незважаючи на стрімкий розвиток в усіх сферах, інколи, відбуваються певні події, які могли бути актуальними та ставлення до яких було б не таким категоричним, якби це відбувалось сотні або десятки років тому, але не у XXI ст., коли міжнародна спільнота намагається створювати союзи, жити у мирі та взаємодопомозі.

Анексія Криму, яка мала місце пару років тому — це свідчення відсталості та елементарного бажання залишатись в минулому з імперіалістичними нотками.

В даній статті ми вчергове намагаємось розібратись, чим керувалась влада РФ здійснюючи цей акт захоплення територій України, якими є наслідки даних подій та яким є ставлення світової спільноти до цього.

Ключові слова: анексія, окупація, законодавство, міжнародне право, міжнародна організація.

Mariana I. Holynska, Ph.D. in Law (Ukraine), senior teacher Department of State and Law Theory, Lviv University of Trade and Economics, Lviv, ORCID ID: 0000-0002-5865-5910

ATTITUDES TO ANEXIA IN THE MODERN WORLD

Abstract: The world is developing rapidly, trends are changing, the legislation changes, international relations change and the attitude to certain events changes, something remains relevant, something loses its position. We are trying to live in a civilized world in which the attitude towards brutality, illegal acts and violations of international norms is sharply negative.

But in spite of the rapid development in all spheres, sometimes there are certain events that could be relevant and the attitude towards them would be less categorical if it were happening hundreds or decades ago, but not in the twenty-first century, when the international community tries to create unions, to live in peace and mutual help.

The anechoic of the Crimea, which took place a couple of years ago, is evidence of backwardness and an elemental desire to remain in the past with imperialist points.

In this article, we are in the meanwhile trying to understand what the authorities of the Russian Federation undertook to carry out this act of capturing the territories of Ukraine, what are the consequences of these events and what is the attitude of the world community to this.

Key words: annexation, occupation, legislation, international law, international organization.

JEL: K 33.

DOI: <https://doi.org/10.36477/2616-7611-2019-08-25>

Постановка проблеми: Про складну ситуацію, в якій перебуває Україна останні декілька років говориться багато. У нас виникло багато політичних труднощів, зокрема кордонів, адже, деякі території анексовані, деякі окуповані і на них ведуться бойові дії, деякі юридичні, оскільки ми не можемо вирішити усіх негараздів правовим шляхом, і навіть, нажаль, міжнародна спільнота не в силах допомогти. Тому, враховуючи ці фактори, та усвідомлюючи, що сказано і написано вже багато, але поки не досягнуто бажаного результату, ми повинні продовжувати піднімати цю тему та не втрачати ентузіазму у встановленні справедливості. У дослідженні питання анексії Криму з'явилась необхідність також здійснити аналіз таких понять як: «анексія» і «окупація». Що є ширшим поняттям, що вужчим, їх взаємозв'язок та наслідки. Що ж все-таки відбулось з Автономною Республікою Крим, чи прийнятним є той факт, що це відбулось в наш час і за такий короткий відрізок часу. Як відреагував світ на дані події, чому не вдається врегулювати досі все, що відбувається на території України?

Аналіз останніх досліджень: Очевидно, що дане питання заслуговує на детальне вивчення, адже в період, коли на території України ведуться бойові дії, території незаконно захоплюються, у світлі останніх подій, невідомо, якими будуть подальші наслідки, вчені докладають багато зусиль, щоб пояснити, що те, що відбувається, це нонсенс і з цим варто боротись усіма правовими методами. Багато хто з українських вчених присвятив увагу даному питанню. Зокрема, Н. Беліцер, В. Буткевич, Н. Бекіров, О. Бажан, В. Василенко, С. Заулочна, О. Копиленко, О. Кресіна, С. Кульчицький та ін. Ґрунтовною працею в даній темі є посібник, який складається з 5-ти частин: Національна безпека України: кримський вектор: збірник документів і матеріалів (1917–2014 рр.), його упорядниками є: Леонід Рябошапка, Ігор Вдовичин, Володимир Гринчак, Андрій Луцький, Ігор Томюк.

Постановка завдання: Розкрити зміст такого явища як анексія, порівняти її з окупацією, зрозуміти, що ж зумовило анексію Криму.

Виклад основного матеріалу: Аналізуючи кримські події 2014 року бачимо, що Російська Федерація окупувавши Кримський півострів, 18–21 березня 2014 року незаконно приєднала його до свого федерального устрою, [1;2] утворивши нових суб'єктів федерації: Республіку Крим і місто федерального значення Севастополь, їх назви прописані в Конституції РФ

1993 р. [3]. Проте, варто наголосити, що дані події не впливають на законодавство України, Автономна Республіка Крим і Севастополь як місто зі спеціальним статусом відповідно до Конституції України 1996 р. [4] юридично залишаються складовими частинами України, які є тимчасово окупованими РФ [5]. Щодо міжнародної позиції у даному питанні, то відповідно до Резолюції Генеральної асамблеї ООН 68/262 від 27.03.2014 р. [6] Кримський півострів залишається під суверенітетом України.

Щоб проілюструвати усю критичність того, наскільки застарілими методами діє керівництво РФ, розглянемо події, які мали місце в історії людства сотні років тому, зокрема, Австро-Угорщина здійснила фактичну окупацію Боснії і Герцеговини ще в 1878 р., але формально приєднати її вдалось тільки в 1908 р. Мало того, що Росія зробила щось схоже в наш час, вона діяла набагато швидше, процес анексії Криму зайняв менше місяця.

Уся світова спільнота усвідомлює абсурдність ситуації, яка склалась, але, нажаль, так само, як косовський прецедент 2008 р., кримський фактично розколов світову спільноту. Більшість країн демонструють свою чітку позицію, про це ми вже писали вище, але є й ті, хто закликає «поважати» російські національні інтереси, доти, доки вони не конфліктують з аналогічними інтересами їх країн. Не всі усвідомлюють, що окупація може торкнутись їх країни. Класичні міжнародні відносини практикували набуття державою — переможцем в ході військового конфлікту нових територій, зазвичай за рахунок окупованих територій переможеної держави. Так було в минулому, цивілізований світ демонструє набагато простіший шлях захоплення чужих територій, який немає нічого спільного з міжнародними нормами і правом загалом.

Ми зазначали що крім анексії є інше поняття, яке може описати ситуацію, яка склалась — «окупація». З точки зору міжнародного права, будь — яка територія, яка стала об'єктом анексії, вважається окупованою територією, на якій зберігається окупаційний режим з усіма гарантіями наданими міжнародним гуманітарним правом населенню цієї території. Підтвердженням цього є Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 р.: «особи, що перебувають під захистом, які знаходяться на окупованій території, не будуть у жодному разі та жодним чином позбавлені переваг цієї Конвенції у зв'язку з будь — якими змінами, запровадженими стосовно керівних установ чи управління цією територією внаслідок її окупації, або у зв'язку з будь — якою угодою, укладеною між властями окупованої території та властями окупаційної держави, або у зв'язку з анексією окупаційною державою всієї або частини окупованої території» (ст. 47) [7].

Анексія та окупація можуть одночасно існувати в межах однієї території та протягом певного відрізка часу з позиції різних рівнів правових систем, проте правові режими, встановлені в ході анексії та окупації будуть завжди суперечити один одному.

Порівнюючи ці два явища, варто наголосити на таких відмінностях:

1. Окупація передуює анексії.

2. Під час окупації не передбачається зміни правового статусу окупованої території, на відмінну від анексії, яка є приєднанням окупованої території до окупаційної держави.

3. Анексія — це більш епізодичне явище, тобто одноразовий юридичний факт, в той час, як окупація є явищем триваючим.

Ще анексію можна розглянути у широкому значенні. Тоді ми побачимо, що окупація буде необхідним етапом анексії, її першою стадією. Механізм анексії можна зобразити у вигляді послідовності наступних кроків:

1) встановлення фактичного контролю над територією шляхом воєнної чи квазівоєнної окупації;

2) незаконне видання правового документу відповідним органом окупаційної держави про приєднання окупованої території до неї.

Для того, щоб вчергове переконатись в абсурдності анексії Криму, яка відбулась менш ніж за місяць, ми хотіли б розглянути події, які мали місце у березні 2019 року і розібратись, яке значення ці події можуть мати для України. Вперше в новітній історії Сполучені Штати офіційно визнали суверенітет однієї держави над окупованою та анексованою територією іншої. У Вашингтоні у присутності прем'єра Ізраїлю Беньяміна Нетаньягу Трамп підписав документ про визнання Штатами суверенітету Ізраїлю над Голанськими висотами, які решта світової спільноти вважає окупованою територією Сирії.

Історія окупації та анексії Голан зовсім не схожа на російську анексію Криму. З погляду міжнародного права вони подібні, проте не варто забувати про відмінності.

Ще з 1949 року, від першого перемир'я в арабо-ізраїльських війнах, Сирія постійно використовувала Голанські висоти як природне укріплення для обстрілів єврейських поселень, розташованих у долині. Майже 20 років по тому — у 1967-му — Ізраїльська армія захопила Голани під час Шестиденної війни і відтоді контролює стратегічно важливу смугу вздовж свого сирійського кордону. А в 1981 році Тель-Авів офіційно анексував цю територію, оголосивши її частиною Ізраїлю.

Світове співтовариство тоді анексію не визнало — і Радбез, і Генасамблея ООН засудили дії ізраїльської влади, називаючи цю територію "окуповані сирійські Голани".

Але Ізраїль не відступав. На початку 1990-х років тодішнє керівництво Ізраїлю, що надихнулося успіхом таємних переговорів в Осло з палестинцями, дійшло висновку, що варто спробувати прозондувати готовність до переговорів Сирії і її тодішнього президента Хафеза Асада (батька Башара Асада).

Тоді, після закінчення холодної війни і епохи протистояння двох наддержав, вважалося, що мрія про новий Близький Схід, вільний від війн, стала цілком досяжною. Таємні консультації між повіреними Ізраїлю та сирійського президента стартували в Європі, але далеко не просунулися. Формула, яку пропонувало ізраїльське керівництво, була не нова — "території в обмін на мир". Тобто сирійці мали б визнати Ізраїль, укласти з цією державою мирну угоду і в обмін отримати Голанські висоти — чи то

всю окуповану у 1967 році територію, чи якусь її частину (розмір повернутих територій також був предметом консультацій).

Тоді історія з таємними переговорами стала відома ізраїльській пресі, що спричинило неабиякий скандал. Втім, реакція ізраїльської публіки була різна. Були і радикально екстремістські настрої (гасла "Ам ім а Голан" — "народ з Голанами" стали повсюдними), і прагматичні (спритні ділки почали скуповувати ділянки землі в ізраїльських поселеннях, очікуючи чималий куш від подальшої компенсації після повернення висот Сирії).

Врешті-решт він розчинився у драматичних подіях початку хамасівського, а згодом і праворадикального єврейського терору. А після вбивства прем'єр-міністра Іцхака Рабіна тема Голан поступово зійшла з порядку денного, а переговори померли без будь-яких наслідків.

У Сирії не було шансів повернути у 90-х роках Голани під свою юрисдикцію. Причина була не лише у недовірі між сторонами, що цілком зрозуміло. Хафез Асад, звісно, чимало говорив про сіоністського ворога і навіть погрожував час від часу Ізраїлю силою повернути свою територію, втім, це була швидше демонстративна позиція. Для тодішнього сирійського режиму Голани не були пріоритетом. На зовнішньополітичному порядку денному був контроль Дамаску над Ліваном, тоді як всередині країни головним було утримання влади партії БААС, кістяк якої складали християни та алавіти.

Варто згадати також, що у 80-ті роки Сирія пройшла через криваве придушення повстання "братів-мусульман", і режиму конче потрібен був очевидний ворог, що допомагав консолідувати розхристану сирійську націю. В цьому сенсі ізраїльська окупація була як ніколи доречна. Втрачені під час Шестиденної війни у 1967 році Голанські висоти були нагадуванням постійно існуючої загрози.

Після смерті Хафеза Асада і передачі влади його синові Башару тема Голан практично не піднімалася.

Провал близькосхідного мирного процесу на початку 2000 років, провокації ізраїльських правих і терор ісламістів поставили крапку у спробах бодай якось домовитися. Ізраїльтяни, зі свого боку, також успішно забули тему Голан як можливого предмету обміну з сирійцями. Звісно, з ізраїльської точки зору, Голани, анексовані у 1981 році, були частиною Ізраїлю, так само як і Єрусалим — столицею, але світова спільнота цього не визнавала, спираючись на резолюції РБ ООН.

Трамп вирішив зламати цей багаторічний статус-кво у зв'язку з припиненням існування Сирійської Республіки як політичного утворення після початку громадянської війни та іноземної військової інтервенції.

Сьогодні Сирія — це failed state з усіма наслідками цього стану. Посилення ролі Ірану, а також наближення його підрозділів, що беруть участь у війні на боці Дамаску, до кордонів з Ізраїлем розглядаються останнім як пряма і очевидна загроза.

А поступове затухання сирійської громадянської війни дало Тель-Авіву чіткий сигнал про вікно можливостей на тлі антиіранської риторики Дональда Трампа.

Для нинішнього американського президента близькосхідна політика його попередника, Барака Обама, сама собою є приводом робити все навпаки. Якщо Обама критикував політику Нетаньягу — то Трамп його підтримує. Якщо американці за демократів тиснули на Тель-Авів — то республіканці, навпаки, заохочують. Політична кон'юнктура явно не на боці арабів. Вони ослаблені шійтсько-сунітським конфліктом, крахом республіканських політичних режимів та внутрішньою нестабільністю і потребують американської допомоги у протистоянні з Іраном та його впливом.

Не забуваймо також, що в Ізраїлі триває парламентська виборча кампанія, і лідеру "Лікуд" Беньяміну Нетаньягу, для того, щоб утриматися на посаді прем'єр-міністра і відбитися від звинувачень у корупції, потрібна яскрава зовнішньополітична перемога. 25 березня 2019 року він тріумфально здобув її у Вашингтоні.

Звісно, після визнання США Голанських висот територією Ізраїлю дива не станеться.

Як і у випадку з Єрусалимом, провідні країни залишаться як мінімум байдужими до такого кроку, а деякі продемонструють показову негативну реакцію. Втім, справа зроблена, і назад її не відіграти.

США не просто допомогли Ізраїлю — вони визнали анексію, всупереч позиції Радбезу ООН.

Наразі держсекретар Помпео каже, що політика чинної адміністрації США щодо Криму не зміниться через визнання Штатами анексії Голан. Але стратегічні наслідки кроку Трампа це не змінює.

Міжнародне право нажал, стає все більш нікчемним. Тому, який урок може винести Україна з цього демаршу, зважаючи на ситуацію з Кримом, який анексований Росією, постійним членом РБ ООН? Лише один: якщо ми втратимо суб'єктність, то нам не допоможе ані міжнародне право, ані міжнародні інституції. Будемо легковажні — втратимо все. І свободу, і справедливість, і територію.

Висновки: У даній статті ми намагались вчергове нагадати про проблему яка існує останні декілька років на території України. Дивним є той факт, що історія повторюється, бо анексія Росією Криму мала місце ще за правління Катерини II. Сценарій подій минуло дуже схожий до того, що відбувалось у 2014 р.

Мінімум є дві підстави, які свідчать про пряме порушення норм міжнародного права ще в квітні 1783 року під час першою анексії Криму. По-перше, анексія стала прямим результатом вторгнення російських військ на територію Криму, тобто — наслідком порушення Кючук-Кайнарджійського трактату. По-друге, хан не підписав жодного офіційного документа про передачу Криму Росії. Цього й не могло бути, оскільки Шахін Герай зрікся престолу раніше, ніж опублікували російський маніфест, що декларував анексію. Отже, найважливіший в історії держави акт відбувся в ситуації *interregnum* (у стані тимчасової «незайнятості» ключової посади глави держави). Тобто був відсутній єдиний суб'єкт, який мав право вести від імені Криму та його народу переговори з іншими суверенами.

Ще тодішня анексія Криму, відбулася за давно відпрацьованим сценарієм: підкуп — військове втручання — анексія. Першу анексію ще якось можна зрозуміти, оскільки це відбувалось не у світі, який стрімко розвивається, де є можливість отримувати інформацію в долю секунди і де можна легко залучати світову спільноту до вирішення проблеми. Чому ж зараз немає чіткого вирішення даного питання? Чому є ті, хто толерантно мовчить або підтримує агресора?

Література:

1. Договор между Российской Федерацией и Республикой Крым о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов от 18.03.2014 г. // Бюллетень международных договоров. — 2014. — №6. — Ст. 88.
2. О принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов — Республики Крым и города федерального значения Севастополя: Федеральный конституционный закон от 21.03.2014 г., № 6-ФКЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. — 2014. — № 12. — Ст. 1201.
3. Конституция Российской Федерации: принята всенародным голосованием 12.12.1993 г. // Российская газета, 1993, №237.
4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р., №25496-ВР // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1996. — № 30. — Ст. 141.
5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207 — VII// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, №26, ст. 892.
6. Territorial integrity of Ukraine. United Nations General Assembly Resolution? No68/262 (2014). <http://goo.gl/O0HGwR>
7. Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, IV (1949). <https://goo.gl/R7wuxk>

References:

1. Dohovor mezhdru Rossyjskoj Federatsyey y Respublykoj Krym o pryniatyy v Rossyjskuiu Federatsyiu Respublyky Krym y obrazovanny v sostave Rossyjskoj Federatsyy novykh sub'ektov ot 18.03.2014 h. // Biulleten' mezhdunarodnykh dohovorov. — 2014. — №6. — St. 88.
2. O pryniatyy v Rossyjskuiu Federatsyiu Respublyky Krym y obrazovanny v sostave Rossyjskoj Federatsyy novykh sub'ektov — Respublyky Krym y horoda federal'noho znacheniya Sevastopolia: Federal'nyj konstytutsyonnyj zakon ot 21.03.2014 h., № 6-FKZ // Sobraneye zakonodatel'stva Rossyjskoj Federatsyy. — 2014. — № 12. — St. 1201.
3. Konstytutsyia Rossyjskoj Federatsyy: pryniata vsenarodnym holosovanyem 12.12.1993 h. // Rossyjskaia hazeta, 1993, №237.
4. Konstytutsiia Ukrainy: pryjniata na p'iatij sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28.06.1996 r., №25496-VR // Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR). — 1996. — № 30. — St. 141.

5. Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyj rezhym na tymchasovo okupovaniij terytorii Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 15.04.2014 r. № 1207 — VII// Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2014, №26, st. 892.
6. Territorial integrity of Ukraine. United Nations General Assembly Resolution? No68/262 (2014). <http://goo.gl/O0HGwR>
7. Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, IV (1949). <https://goo.gl/R7wuxk>